

nyek logikus láncolatát adná. Így Gergely Sándornak nem csak adatgyűjtéssel kellett foglalkoznia, hanem a felkutatott anyagot rendszerbe is kellett foglalnia, történelmileg fel is kellett dolgoznia. Ezért Gergely új regénye egy csomó olyan történelmi összefüggésre mutat rá, amely eddig a magyar történelemírásban ismeretlen volt. Ilyen például a Fuggerek hatalmi politikájának szerepe a magyar történelem korszakában. Ez a lelkiismeretes történelmi előtanulmány tette lehetővé azt is, hogy élesen és tisztán rávilágít a kort mozgató osztály- és rétegekként. Ez teszi lehetővé a jobbagyságnak nem egységes tömegként való bemutatását, hanem a valóságba gyökerezett rétegződésében. Ez adta meg a lehetőséget annak, hogy a pápaság és királyi hatalom, a királyság és főnemesség, a fő- és kismemesség, végül a telkes és nem telkes jobbagy közötti ellentét feltárásával közel hozza és érthetővé tegye ezt a magyar történelemre oly fontos korszakot.

Gergelynek ez a lelkiismeretes pontossága, korhúségre törekvése, a bonyolult erőviszonyok éles feltárása könnyen arra az eredményre vezethettek, hogy történelmi regény helyett történelmi tudományos művet, akadémiai értekezést kapunk. Ettől viszont megmentett Gergely hatalmas írói tehetsége. Az „1514”, amellet, hogy pontos történelmi korrajz, egyuttal érdekes, értékes, lebilincselő olvasmány; nagy művész munkája. A cselekmény rengeteg, bonyolult szálát biztos kézzel fogja egységes kompozícióba, alakjai a regény főhőseitől kezdve a legjelentéktelenebb epizód figuráig pasztikus, husból-vérből való emberek.

A regény jónéhány epizódja (a dézsmaszedés, az uriszék-jelenet, a kóbórok gyűlése, stb.) Gergely fantáziadús alkotó erejének bizonyítéka. Az egyes alakok, a munkanélkülivé lett ökörhajcsárok ezreinek vajdája, Sós Demeter, a szerb hajtók vajdája, Veliki Pero, a felfejlődő mozgalom két szellemi irányítója: Balogh Gábor deák, (a későbbi kereszties had lovasapatainak a vezetője) és Mészáros Lőrinc, a ceglédi plébános nemcsak működésük ragyogásában, de mindennapi életük köznapiságában is megmutatkozva — pompás szobrai az igazi történelmi regénynek. Nem kevésbé pasztikus és életerős a regény többi szereplője: Iregi János, a forradalom névtelen közkatonájának ez az élethű típusa, Lózszy Mihály magyar humanista, Izményi Pál meg Murga Máté, de a két főnemes: Kanizsay János, Héderváry Ferenc is s a regény majdnem minden szereplője.

Külön kellene foglalkoznunk a regény nyelvével. Az erős, szines, egyéni nyelv Gergelynek régtől fogva egyik legjellegzetesebb tulajdonsága. Az 1514 enyhén archaizált nyelve ebből a szempontból is komoly értéke a háború utáni magyar irodalomnak.

Mik az első kötet hiányosságai? Szerintünk nem eléggé mélyen és részletesen foglalkozott Gergely az első kötetben a kismemesség, az alsó papság és a céhlegények életével. Gergely láthatóan felismerte ezeknek a rétegeknek a helyzetét és fontosságát, de nem vázolta fel eléggé azokat az ellentmondásokat és hajtóerőket, amelyek ezeket a rétegeket a parasztforradalomhoz kötötték. (*Matheika János.*)

HORVÁTH IMRE: HANGTALAN BESZÉD. Versek. (Reggel kiadása. Arad 1936.) Horváth Imre aradi költő kötetbe foglalt versei kétségtelen tehetségéről tanuszkodnak. E fiatal költőre elsősorban azoknak a transzilvániai irodalmi köröknek kellene felfigyelniök, amelyek következetesen ragaszkodnak az irodalmi élmény bizonyos mértékű életfölöttiségéhez és ebben a szellemben immár egész sereg fiatal költőt formáltak a maguk mására. Horváth Imre elsődleges lírai impulzusai a magányosság és elejtettség érzetétől eltekintve abból

a szubjektív világból valók s a természet olyan szemléletéből fakadnak, amely távol áll minden időszerűségi követelménytől. Viszont Horváth Imre a politikum irodalmi szerepét tagadó fiatal transzilvániai költőkkel szemben, nem a hangsúlyozottan transzilvániaiaknak jelzett idősebb versírók hagyományait követi, hanem az újabb magyar irodalom régebbi tradícióihoz nyúl vissza ama nyugatosokhoz, pontosabban Holnaposokhoz, akik, mint Juhász Gyula vagy Dutka Akos a rimes, kötött vers egy bizonyos típusának felszabadítását végezték el. Ady költői geizirje a századeleji nagy irodalmi megújulásban meglehetősen elmosta a mellette élt Holnaposok jelentőségét, egészséges tünet tehát, ha fiatal költő ezeknél a költőknél keresi lírai, poétai kifejeződésének módjait a kötött, rimes vers irányába, melynek új-népies költőink gyakorlata következtében ismét nagy keletje van irodalmunkban. Horváth Imre csendes, elvonuló, befeléforduló lényével mindenképp a századeleji finom rezdüléstű magyar érzelmesek ivadéka. Finoman illeszkedik hangulataihoz a faji élményre való érzékenysége is, amit dús színviziók s a vidéki kirekesztettség kompenzálásából fakadó öntudat-feltörések színesítenek. Mindezeket túl azonban: a lírai elmélyülésre és menekülő társadalmi elkülönülésre hajlamos Horváth Imre kibontakozó friss költészete előtt is példaként állhat Fodor József költői megújulása, mely az elfuló szubjektívizmusból és én-lirából az örök ember és társadalmi szabadságvágyak tágasságába emelkedett. (Mellusz József)

A CIONI BÖLCSEK JEGYZŐKÖNYVEI. Sós Endre, akinek érdeklődését ujságírói pályája kezdetén még főként irodalmi természetű kérdések kötötték le, mint *A szimbolizmus az irodalomban*, az idők során mindinkább társadalmi problémák felé fordította a figyelmét. A humanista kulturát fenyegető veszedelmek hatása alatt veti fel a mindenkit annyira érdeklő kérdést: *Mi lesz Európával?* Európa sorsa foglalkoztatja legelső sorban még később is, amikor megírja *Európa drámája* című tanulmánykötetét. Közben ír a *Diktátorokról és diktaturákról* és arról, hogy *Mi vár a nőre az új középkorban?* A zsidókról sem feledkezik meg és a német zsidóüldözések hatása alatt tiltakozóan írja oda egyik munkája homlokára ezt a címet: *Nem leszünk Európa négerrei!*

Most „egy antiszemita hamisítvány rémregényét“ foglalta egybe legutóbbi kötetében. *Cion bölcsei a horogkereszt árnyékában*, ez a *Viktoria* kiadásában megjelent tanulmány címe. Ismét a zsidók védelmében szólal meg tehát Sós Endre, aki különben rendszeres cikkirója a zsidó felekezeti lapoknak és így műve természetesen belekapcsolódik a zsidóság önvédelmi törekvéseibe is. A kérdés már most az, miféle alkalom hívta új életre a cioni bölcseket, ahelyett, hogy kivárták volna annak az első százévnak a leteltét, amikor a bási kongresszus után ismét egybegyűlnek e zsidó vének, hogy döntsenek a világ megrontásáról. Egy fiatal író aligha hajlandó várni még néhány évtizedig, hiszen Horatius tanácsát is elveti, hogy kilenc évig tartsuk magunknál munkánkat, mielőtt kiadnánk azt. Nonum prematur in annum... nem, ennyi időt mégse bír elviselni egy olyan írás, amely már természeténél fogva tiszavirág életre született. Hiszen a cioni bölcsek jegyzőkönyvei oly bő és teljesen kimerítő feldolgozást kaptak a hirhedt pamphlet megjelenése óta, hogy ma már csak emlékeztető szerepre vállalkozhat minden olyan mű, amely az ügygel foglalkozik. Ezzel nem azt akarjuk állítani, hogy a huszadik századnak ez a legvakmerőbb irodalmi családja, amely hamisítványaival a zsidóságot a kereszténység ellen irányuló világszervezkedéssel vádolta, eltemetetten nyugszik dicstelen multjának romjain. Még talán három esztendeje sincs, hogy a kérdés újra foglalkoztatta a svájci bíróságot, amely a szovjet által a cári titkos levéltárból rendelkezésre adott eddig ismeretlen okmányok alapján végleg bizonyítottnak vette a hamisítást, tehát a jegyzőkönyv-hamisítások újból aktuálisak.